

BİLİM KÜLTÜR VE EĞİTİM

Aya Sofya'dan Kariye'ye ağıt

**Dr. Öğretim Üyesi
Defne Türker Demir**

**T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi – İngiliz Dili
ve Edebiyatı Bölümü**

Kısa zaman önce öğrendiğimiz üzere Aya Sofya'nın kapısı kepenkle kapatılmış. Malumunuz Aya Sofya müzesi camiye dönüştürüldü 2020 yılında. Aya Sofya'dan sonra, kentte ayakta kalmayı başarmış en eski kilise olan Kariye'nin de eli kulağında mı derken, kararnamesi aynı yıl gelmişti. Kariye müzesi de camiye dönüştürülecekti. Ama önce kapsamlı bir restorasyonun gerektiğine karar verildi. Bugün, 2024 yılına gelindiğinde Kariye halen kapalı. Restorasyonda. Restorasyon bir başladı, bitmiyor. Kariye restorasyondan çıkamıyor. Camiye de dönüşemiyor. Bakıyorum, birkaç yıl önce milli bir gazetemiz isyan etmiş konuyla ilgili. Basında tek tük maddi hata içeren yazı hariç, kesif bir sessizlik var konuya dair. Kilise-cami-müze-tekrar cami derken görünen o ki kalabalık gündemde kaybolup gitti Kariye. Artık ne müze, ne kilise, ne cami. Branda kefeninde yalnız kalmış Kariye.

Dünya mirası Kariye

Her ne kadar Kariye benim için derin kişisel anlama sahip olsa da, hem Aya Sofya, hem Kariye özelinde söz konusu olan dünya mirası. Şehrin ve hatta Anadolu'nun genelinde tarihsel mirasa ne oranda sahip çıkabildiğimiz apayrı bir soru işaretiyken, Kariye de varsın dursun kapalı. Aya Sofya'nın yan girişindeki sütunlara bağıra çağıra çocuklar tırmanır, Theodosius Forumu'nun tavus kuşu gözü desenli kalıntıları, yoğun trafiğin egzoz dumanlarına maruz kalırken, belki böylesi daha iyi. Kapatmak da bir koruma yöntemi. Kirden, pastan, karbondioksitten ve gözden, hatta epistemolojik özne konumundan sakınıyor Kariye. Öte yanda, camiye dönüşme sürecinde, duvarlardaki ve tavanadaki imgelerin üzerlerinin örtülmesiyle hiçbir şey kalmayacak geriyeye. Çünkü Kariye görkemli bir Aya Sofya değil dev cüssesi, göğe asılı gibi duran kocaman kubbeleriyle. Kariye duvarlarındaki, tavanındaki eşsiz imgelerden ibaret. Kariye küçük, Kariye isminin de işaret ettiği gibi Bizans kentinin sınırında, Kariye gösterişsiz dışarıdan bakıldığında. Eski İstanbul'un Edirne Kapısından sur içine ulaştığınızda, ilk Mihrimah Sultan Cami karşılayacak sizi. Solda kalır Kariye, anayoldan görünmez. Birkaç sokak aşağıda ufak bir meydanı çevreleyen ahşap binalar ve kırmızı tuğladan minicik kubbeli bir kilisedir Kariye.

Gelelim Kariye'yi Kariye yapan özelliğine; göz alıcı mozaikleri ve hele de freskleri. Kariye'yi önemli kılan yapım tarihinden de öte, içerisinde betimlenen görsel dünya. İncil'in önemli sahnelerinin resmedildiği duvar resimlerinin pırıltılı renkleri hiç solmamış Kariye'de. Kilisenin Osmanlı döneminde camiye çevrilip tüm imgelerin sıvayla kapatıl-

Aya Sofya'yı Jedi Tapınağına dönüştürmek için ironik bir kampanya. (Jedi; George Lucas'ın 1977de vizyona ilk filmi giren Star Wars evreninde, doğanın bütüncül, iyileştirici güçlerini temsil eden bilge-savaşçılara verilen isim. Jedi kilisesi 2000lerde İngiltere'de resmi olarak kurulmuştur.)

ması olmasa da korunmasına katkı sağlamıştır belki. Mozaiklerin ve fresklerin çarpıcı özelliklerini betimlemeyi sanat tarihçilerine bırakalım. Ve Bizans'ın sınırında yaşayan halkı hayal edelim neredeyse bin yıl önce. Kilisenin duvarlarında resmedilmiş İncil'den sahneleri gördüklerinde yaşadıkları huşu ve hayreti getirelim gözlerimizin önüne. Onları içine çeken, kutsal dokunulacak kadar yakın kılan duvarlarda resmedilmiş bu dünyayı ilk gördüklerindeki hayreti, şaşkınlığı. Uzağı yakın eden, algıyı genişleten, gözle görülebilir olmuş bir imgelem bütünüdür Kariye. Kentin sınırında, soyutla somutun sınırını da sanatla geçişken hale getiren.

Kariye'nin kaybına farklı bir açıdan da yaklaşmak istiyorum bu yazıda. Kariye'nin kapatılması bir döneminin de sonuna işaret ediyor gerek turizm gerekse kent tarihi açısından. Türkiye'de ilk adımları 70lerde atılan turizm sektörünün, İstanbul'da 80lerde iki kanala yöneldiğini söyleyebiliriz; az sayıda 5 yıldızlı otel ve öncülüğünü Çelik Gülersoy'un yaptığı özel belgeli oteller. Turing ve Otomobil Kurumu bünyesinde, eski yarımada çürümeye terk edilmiş kimi ahşap yapılar restore edilerek Türk turizmüne kazandırıldı bu dönemde. Önce Sultanahmet'te Ayasofya Pansiyonları ve Yeşil Ev, ardından Edirnekapı'da Kariye müzesinin yanı başında Kariye Oteli bu kapsamda restore edilen Osmanlı konaklarıydı.

Asitane'de Osmanlı saray mukfağı

90ların başında Eski Yarımada yabancı turistlerin ilgisine mazhar olmaya başlamışken, Edirnekapı halen uyku daydı. Turing ve Otomobil Kurumu geliştirmekte olan turizm piyasasından hareketle, söz konusu restore edilmiş ahşap binalardan oluşan özel belgeli otelleri satışa çıkardı. Kariye Otelinin alıcısı **Güner Durmay** ve **Engin Türker**'di. Kariye'nin kadim geçmişine uygun bir yaklaşımla, Edirnekapıdaki semti şehrin haritasına tekrar koymak için kollar sıvandı. Katman katman tarihi barındıran Kariye müzesinin duvar komşusu eski konakta Osmanlı Saray Mutfağı canlandırılacaktı. Restoranın ismi için de kentin eski adların-

dan birinde, Asitane'de karar kılındı.

O güne dek örneği bulunmayan bu iş için kültürel arkeolojiye başvurdu Engin Türker. Arşivler tarandı, dedelerimizin okuyamadığımız metinleri toparlandı ve böylelikle bir külliyyat ortaya çıktı. Erken Modern dönem mutfak araştırmacılarının iyi bildiği üzere, ulaşılabilenler yalnızca malzeme listelerinden ibaretti, çünkü saray mutfağının kayıtları, Batıdaki örneklerde de olduğu gibi ancak mutfak için yapılan satın almaları içeriyordu. Aşçıların tekniklerini, pişirme yöntemlerini yazıya dökmele-ri, okur-yazarlığın yaygınlaştığı 19. yüzyılı bekleyecekti. Bundan sonrası, malzeme listelerinden yemeklerin sayısız deneme yanılma ile yeniden var edilmesi ve "Osmanlı Saray Mutfağı" teriminin literatüre girerek, benzerlerine ilham vermesiydi. Kısa sürede ödülleri birbirini takip etti, mutfak alanında Asitane uluslararası ölçekte kendine yer edindi. Bir yandan da her köşe başındaki esnaf lokantasının tabelasında ortaya çıkan Osmanlı Mutfağı ibaresi, popüleritenin ve kavram kaymasını irkiltici örneklerini verdi.

91de Kariye Otelinin ve Osmanlı Saray Mutfağını hem pratik, hem kuramsal anlamda tanıtacak Asitane'nin ön açılışıyla Edirnekapı'daki Kariye mahallesi de hareketlendi. Otelin bahçesinin bir duvarı müzeyle ortakken, diğer duvarının ardındaki Roman sakinler de şenliğe her fırsatta kendi alternatif eğlenceleri ile katıldı. Mahallenin çocukları koşup geldiler otele. Çevrede türlü çeşitli turistik eşya dükkanı açıldı. Müzeye gelen otobüsler dolusu turist, otelin bahçesinde soluklandı. Dügünler, toplantılar, ağırlanan yabancı misafirler, kutlanan yılbaşıları, önce bir müze ziyareti ile başladı ve sonrasında Osmanlı Saray Mutfağının yüzyıllardır kayıp örnekleriyle hayat buldu. Duvarları sarmaşıkla- sardı, müzenin de otelin de bahçesindeki ağaçlar boy at-tı. Sabahları pırıl pırıl güneşle aydınlandı Kariye. Kuş sesleri hiç susmadı.

Şehrin ortasında bir vaha, bir zaman kapsülüydü Kariye katman katman binlerce yıllık tarihiyle. Kapıları hep açık Roman mahallesinden geçip Haliç'e yöneldiğinizde önce Hançerli Kilise, sonrasında kaderine terk edilmiş, kentin en eski ahşap sinagogu karşılar sizi. Ardından bugün restore edilmiş tek Bizans sarayı, bilinen adıyla Tekfur, orijinal adıyla Blahernia ve surdaki zindanlar. Haliç'e vardığınızda bildiğinizi sandığınız İstanbul genişlemiş, yüzyılların tortusu sizi zengineleştirmiştir artık.

Edirnekapı'ya yürüme mesafesindeki Yavuz Selim semtinde sokak aralarındaki küçük cami mezarlıklarında Osmanlı dönemi mezar taşları halen bakımsız, her yanlarını ot bürümüş, onyıllar önce düştükleri yerde kalakalmış. Güner Durmay'ın 2019daki vefatının hemen akabinde, 2020de Kariye'yi camiye dönüştürecek kararname çıktı. Covid salgınının ardından 2022de Kariye Oteli satıldı. Ölümle üşüştü Kariye'ye. Kariye üzerine biçilmiş çağdaş kefeniyle kalakaldı. Haritadan silindi. Edirnekapı'daki Kariye semtine bugün yine sessizlik çöktü.

